

Təbiətin bahara yolu qışdan keçir. Soyuq havaları, qarı, şaxtası, tufanı, boranı ilə gəlib-gedən bu fəslin isə özünəməxsus çətinlikləri var. Xüsusilə qədim zamanlarda qış fəslin insanların gözlərini qorxudardı. Odur ki, baharın gəlişinə ümid bağlayıb, təbiətin hərərətini duymaq, isti nəfəsini hiss etmək istəyi ilə müxtəlif ayınlar və mərasimlər keçirilirdi.

Qışın oğlan çağ- Kiçik çillə

Xıdır Nəbi bərəkət rəmzidir

Zamanlarını təbiətin dəyişmələri ilə düzənləyən əcdadlarımız bu soyuq nəfəsli, boz üzvlü, qaş-qabaqlı fəslin də özünəməxsus təqvimini qurublar. Qış fəslinin iki ayını iki çilləyə ayıraraq, Böyük çillə və Kiçik çillə adlandıırıblar. Böyük çillə yalnız əvvəl gəldiyi üçün deyil, həm də ömrünün uzunluğuna görə Kiçik çillədən böyükdür. Onun ömrü qırx gündür. Dekabrın 21-dən 22-nə keçən gecə qışla birlikdə gəlir. Yanvarın 31-dən fevralın 1-nə keçən gecə isə yerini Kiçik çilləyə verir. 20 gün sonra isə Kiçik çilləni də Ala çillə, Ala-çalpov da adlandırılan Boz ay əvəz edir. Boz ayın biraylıq ömrü isə martın 20-də baharın gəlişi ilə başa çatır.

Qədim zamanlarda insanlar Böyük çillədən də, Boz aydan da daha çox Kiçik çillədən ehtiyat ediblər. Çünki Böyük çillə dövründə havalar yavaş-yavaş soyusa da, kəskin hava şəraiti müşahidə olunmur. Boz ayın isə sonunda ilq nəfəsli bahar var. Nə qədər əsib-coşsa da, Boz ay, əslində, təbiəti oyadır, bahar fəslinin gəlişinə hazırlayır.

Rəvayətlərdə, mərasim nəğmələrində, bayatılarda da mərhəmətli, rəhimli olduğundan bəhs edilən qışın ilkini - Böyük çillədən Kiçik çillə qarı, şaxtası, çovğunu, boranı ilə fərqlənir. Ona görə ulularımız bu çilləni "qışın oğlan çağ" hesab edirdilər. Kiçik çillə, adətən, ilk günlərdə sərt üzünü göstərir. İlin barlı-bərəkətli aylarında toplanan azuqələr onun dövründə tükənməyə başlayır.

Azərbaycanın bir sıra bölgələrində Böyük çillədən Kiçik çilləyə keçəndə mərasimlər düzənlənir. Kiçik çillənin birinci on günlüyündə isə Xıdır Nəbi bayramı keçirilir. Folklorumuzda Xızır, Xıdır baba və Xıdır Zində ilə bağlı inamlar sayca üstünlük təşkil edir. Folklorşünaslar qeyd edirlər ki, bu fəslin ən soyuq, şaxtılı günlərində Xızır peyğəmbərin şərafinə

mərasim, bayram keçirmək, onu çağırmaq qışın çətinliklərindən Xızırın köməyi ilə xilas olmaq mənasını ifadə edir. Xıdır Nəbi bərəkət rəmzi sayılır. İnsanlar Xıdır Nəbi bayramında xüsusi mərasimlər təşkil edir, qovut çəkir, qovurğa qovururlar. Arzu edirlər ki, qışdan sonra gələn yeni il onlara bolluq, bərəkət gətirsin.

Xıdır Nəbi bayramı, əsasən, Kiçik çillənin yarı olduğu gündə, fevralın 9-u və ya 10-da keçirilir. Bu bayram Naxçıvanın bəzi kəndlərində fevralın 14-15-i Xızırın anadan olduğu gün kimi qeyd olunur. Adət-ənənəyə uyğun olaraq, həmin gün oğlan evindən nişanlı qızlara, ata evindən təzə gəlinlərə Xıdır payı, Xıdır xonçası aparılırlar.

Xıdır Nəbi bayramından sonra yalançı çərşənbə gəlir. Daha sonra isə gələn dörd çərşənbə doğruçu çərşənbələr hesab edilir və bayram kimi xüsusi qeyd olunur. Novruz bayramından öncəki bu çərşənbələrin - Su çərşənbəsinin, Od çərşənbəsinin, Yel çərşənbəsinin və bəzən "İlaxır çərşənbə" də deyilən Torpaq çərşənbəsinin hər birində mərasimlər keçirilir.

Kiçik çillənin dövrünü başlayır

Adı kiçik olsa da, adətən iddiaları, hirs, hikkəsi böyük olur. Fevralın 1-dən dövrünü başlayan Kiçik çillənin sərt, Böyük çilləyə nisbətən rəhmsiz olması folklor nümunələrimizdə də əksini tapıb. Onlardan birində Kiçik çillədən:

*Kiçik çillə, vay çillə
Qarlı, dumanlı çillə.
Gəbə, kilim toxuduq,
Cəhrəmizdə var çillə.*

- deyə bəhs olunub. Əgər Böyük çilləyə:

*Böyük çillə
Boyu bir belə,
Gəldi elə
Gülə-gülə,
Getdi gülə-gülə.*

- müraciət edərək öyürdülərsə, onun yarısı qədər - iyirmi gün ömrü olan Kiçik çilləni daha çovğunlu, qarlı, şaxtılı oluğuna görə belə "qınayırdılar":

*Kiçik çillə
Boyu bir belə,
Hikkəsi bir belə.
Gəlişi oldu
Hayıman,
Gedişi oldu
Vayman.*

Böyük çillənin insanlara Kiçik çillə qədər zərər, ziyan vurmadığından, dara salmadığından mərasim nəğmələrində də bəhs olunub. Onlardan birində deyilir:

*Böyük çillə, nar çillə,
Ağ gül üstə qar çilə.
Buğdalara yorğan ol,
Bağçalara bar çilə.*

Xalq arasında dolaşan qədim rəvayətlərdə də çillələrin bir-birindən mərhəmətli və rəhmsizlikləri ilə fərqləndiklərindən bəhs olunur.

Kiçik çillə qış fəslinin nə əvvəlində, nə də sonunda gəlir. Ancaq özündən əvvəlki Böyük çillə kimi, özündən sonrakı Boz aydan da soyuğu, şaxtası ilə fərqlənir. Ona görə də qədim zamanlarda onun gəlişi insanları nə qədər qayğılandırır, təlaş salırdısa, gedişi də bir o qədər şadlandırır, ümidlərini artırır.

Adətən, Kiçik çillə, necə deyərlər, gəldiyi kimi də gedir. Yəni gəlişi ilə sərt üzünü göstərdiyi kimi, gethətdə də dəlisov küləyi, dondurucu şaxtası, tufanı ilə insanların canlarına üşütmə salır. Ancaq dünyanın gərdisinə təslim olur və yerini Boz aya verməli olur...

**Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"**